

Östbulletinen

Nr. 3, 2020, årgång 24

Innehåll:

Presidentvalet 2020 som förändrade Belarus <i>Sofie Bedford</i>	2
Rita Rajt-Kovaljova och Tranströmer <i>Barbara Lönnqvist</i>	10
Julian Oksmans historiska insats <i>Magnus Ljunggren</i>	15
Recension av Andrei Kozyrev: The Firebird <i>Manne Wängborg</i>	18

Sällskapet
FÖR STUDIER AV RYSSLAND CENTRAL
& ÖSTEUROPA SAMT CENTRALASIEN

När politisk uppgivenhet blir beslutsamhet. Presidentvalet 2020 som förändrade Belarus

Sofie Bedford, fil.dr, forskare vid Institutet för Ryssland- och Eurasienstudier, Uppsala universitet (IRES)

Att driva med president Aleksandr Lukasjenka som lett landet i 26 år är både vanligt och mycket populärt i Belarus. Ett av många exempel är skämtet nedan som gör narr inte bara av presidentens långa regeringstid, utan också det politiska systemet i allmänhet och valen i synnerhet:

Chefen för den centrala valnämnden i Belarus, Lidia Jermosjina, säger till president Lukasjenka:

- Aleksandr Grigorievitj, jag har två nyheter: en god och en dålig. Vilken ska jag börja med?
- Den goda.
- Du har blivit vald till president.
- Okej, vad är den dåliga?
- Ingen röstade på dig.

I all sin banalitet kan den här typen av anekdoter sägas illustrera ett häpnadsväckande fenomen: valfusk ses som vardagsmat och trots att majoriteten av befolkningen är väl medveten om bristen på reell demokrati i sitt land tycks de helt enkelt acceptera att den politiska situationen är oföränderlig. Att så många under så lång tid 'gillade läget'¹ är en av de främsta anledningarna till att den auktoritära regimen i Belarus blivit så djupt rotad i det politiska systemet. När de belarusiska ledarna beslöt att inte skjuta upp årets presidentval, trots att det varit fullt möjligt med hänvisning till den pågående globala pandemin gjorde de ett ödesdigert misstag. De förväntade sig att Lukasjenka i vanlig ordning, utan större komplikationer skulle bli omvald. För femte gången. Det visade sig att de tog fel. Det är inte första gången valresultaten i Belarus förfalskats – inget val sedan Lukasjenka kom till makten 1994 har varit fritt och rättvist. Det är heller inte första gången protester mot valresultaten förekommer.

Men dagens proteströrelse är väsentligt annorlunda än de demonstrationer som ägde rum efter valen 2006 och 2010. Den största skillnaden består i att tidigare protester framförallt genererades av den 'traditionella oppositionen', det vill säga de enda som konstant krävde politisk förändring. Dagens protester karaktäriseras istället av att många, eller rentav de flesta av dem som nu är ute på

¹ Författarens egen tolkning av det som på engelska har kallats 'resigned acceptance'. Se t ex Gelman, Vladimir. (2010) "Regime Changes Despite Legitimacy Crises: Exit, Voice, and Loyalty In Post-Communist Russia." *Journal of Eurasian Studies* 1(1), 54-63.

gatorna och öppet utmanar systemet inte tidigare engagerat sig politiskt. Det är likaså signifikant att de protesterar för att de faktiskt röstade på Tsichanouskaja. Syftet med den här artikeln är att försöka klargöra varför politiseringen av den belarusiska befolkningen är så betydelsefull för landets framtid samt varför denna utveckling kan ses som särdeles farlig för den auktoritära regimen.

Bakgrund: Politiken som försvann och 'valspelets' betydelse

Skämtet ovan understryker att anledningen till att det auktoritära systemet i Belarus varit så seglivat inte var att befolkningen nödvändigtvis var särskilt lojal mot regimen. Snarare var orsaken att myndigheterna framgångsrikt skuffat undan politiken från det offentliga rummet. Eller mer specifikt, att de lyckades göra politik till en icke-fråga bland en stor del av befolkningen. Eftersom folk i allmänhet upplevde att politik var ointressant och irrelevant så tyckte de heller inte att frågan om regeringsskifte spelade någon större roll. Tack vare detta säkrades det auktoritära systemets fortsatta existens.

Hur blev det så? Ett viktigt skäl var den totala marginaliseringen av oppositionen. De nuvarande ledarna kan lätt reglera vem som kan säga vad och var – de kunde se till att oppositionella aktörer inte hade någon tillgång till lagliga kanaler eller plattformar där makthavarna kunde utmanas. Oppositionen hade i slutändan således få eller ofta inga möjligheter att vara politiska aktörer i realiteten. Att regimen likaledes kontrollerar den 'diskursiva arenan' har också bidragit till att opposition i högsta grad kommit att ses som något negativt bland befolkningen i stort. Oppositionella aktörer framställs som en väldigt specifik skara 'bråkstakar' som hotar samhällets stabilitet och vilka helt misslyckats med sina försök att åstadkomma förändring. Detta resulterade i att även om alla i samhället inte var överdrivet förtjusta i Lukasjenka så var de heller inte övertygade om att någon från den så kallade oppositionen kunde styra landet. Känslan av att det inte finns några alternativ till det befintliga arrangemanget bidrog till den uppgivenhet som höll det auktoritära systemet vid liv i över 20 år.

En annan faktor som bidrog till de-politiseringen av Belarus är att de auktoritära myndigheterna trots allt tillät en viss grad av kontrollerad öppenhet. Det betydde att människor kunde fortsätta att vara aktiva inom olika samhälleliga, kulturella och affärsverksamheter så länge som de sågs som opolitiska. Belarusierna kunde således leva ett ' normalt ' liv, om de avstod från politisk aktivism. Under dessa förhållanden var det många som inte ens upplevde att de bodde i en auktoritär stat, eftersom de fortfarande hade möjlighet att fritt och öppet engagera sig i de frågor de intresserade sig för. Detta gjorde också att de flesta kom att betrakta organiserad politik som något abstrakt och oattraktivt.² Det är dock troligt att just denna kontrollerade öppenhet lade grunden till den civilsamhällesaktivism som är drivkraften i dagens protester.

² Bedford, Sofie (2017) "The Election Game:" Authoritarian Consolidation Processes in Belarus' *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*, 25 (4): 381-405.

I en kontext där politik inte betyder någonting upplevs valen förstås inte heller som viktiga. I Belarus sågs val som ett slags 'spel' där oppositionella aktörer tilläts delta, men deras medverkan var bara symbolisk. Eftersom 'valspelet' var en viktig del av den auktoritära regimens demokratiska fasad fick oppositionen tillåtelse att tävla mot de nuvarande ledarna, men fick naturligtvis aldrig lov att vinna. Fenomenet beskrivs mycket bra i den akademiska litteraturen om elektoral autokratier. Elektoral autokratier är regimer som håller regelbundna val till styrande organ som verkar demokratiska, men vars systematiska och långtgående kränkningar av grundläggande liberaldemokratiska friheter och rättigheter gör att valen inte kan ses som trovärdiga.³ Liksom andra typer av hybridregimer har elektoral autokratier, också den i Belarus, hela uppsättningen representativa institutioner som krävs i en modern demokrati, medan de utövar icke-demokratisk praktik på den politiska arenan. Valen i dessa stater är generellt minimalt inkluderande (allmän rösträtt), minimalt pluralistiska (oppositionspartier tilläts delta), minimalt konkurrenskraftiga (partier och kandidater utanför den styrande koalitionen tilläts vinna röster och platser, men inte vinna valet) och minimalt öppna (oliktänkande är inte föremål för massivt, men ofta selektivt och sporadiskt förtryck).⁴ En intressant iakttagelse i litteraturen om elektoral autokratier är att oavsett hur mycket de auktoritära ledarna än försöker kontrollera situationen så medför alla regelbundna val ett visst mått av osäkerhet, vilket i teorin kan leda till förändring. Det Andreas Schedler (2013) kallat "osäkerhetens politik" (*politics of uncertainty*)⁵ illustreras på ett tydligt sätt av utvecklingen av presidentvalet 2020 i Belarus.

Det 'sociala avtalet' och Lukashenkas legitimitet vid vägs ände

Mitt i den pågående Covid-19 pandemin meddelades att presidentval skulle hållas i Belarus den nionde augusti, det vill säga till och med två veckor tidigare än vad som tidigare fastställdes. Vid en första anblick kunde man lätt få intrycket att beslutet fick avsett resultat. Försöken att demokratiskt välja en gemensam kandidat som skulle representera alla oppositionella aktörer gick om intet när kampanjen, som gick ut på att hålla primärval över hela landet ställdes in på grund av smittrisen. Mot bakgrund av diskussionen ovan kan det likväl konstateras att det var få i befolkningen som egentligen brydde sig om huruvida den traditionella oppositionens lyckades hitta en gemensam kandidat eller inte. Däremot väckte nyheten att både Viktor Babaryka, tidigare styrelseordförande i Belgazprombank och Valery Tsapkala, före detta ambassadör i USA (senare grundare av High Technologies Park i Minsk) skulle kandidera i valet 2020 stor uppmärksamhet. Att dessa båda uppfattades som en del av 'etablissemanget'

³ Hadenius, Axel och Jan Teorell. (2007) 'Pathways from Authoritarianism' *Journal of Democracy* 18 (1): 143-157; Schedler, Andreas (2013) *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: Oxford University Press

⁴ Schedler, Andreas (2006) "The Logic of Electoral Authoritarianism." In Schedler, Andreas ed. *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. Boulder: Lynne Rienner.

⁵ Schedler (2013)

snarare än oppositionen gav intrycket att deras kandidatur kunde innebära en riktig utmaning för Lukasjenka. Likaså mötte tillkännagivandet från den populära videobloggaren Syarhei Tsichanouski att han också skulle ställa upp i presidentvalet mycket positivt. Inte överraskande arresterades han kort därefter och det blev, som bekant, i stället hans fru Svyatlana Tsichanouskaja som tog över hans valkampanj. En viktig pusselbit för att förstå den fortsatta utvecklingen är att det faktum att ingen av dessa tre uppfattades som ’oppositionella,’ i konventionell mening, gjorde att de sågs som trovärdiga utmanare av Lukasjenkas system.

En annan bakgrundsaspekt som kan hjälpa till att förklara vad som hände är att Lukasjenkas system inte längre åtnjöt alls samma legitimitet som tidigare. Det har ofta talats om ett ’socialt avtal’ mellan Lukasjenka och hans medborgare som garanterade de senare en acceptabel levnadsstandard i utbyte mot sin lojalitet.⁶ Under de senaste tio åren har dock Belarus’ ekonomi kraftigt försämrats och det finns inte längre resurser att upprätthålla den omfattande allmänna social- och välfärdspolitik som var ryggraden i det sociala avtalet.⁷ Försöken att reformera det socialt trygghetssystemet som beskrivits som ”bräckligt och eländigt”⁸ har misslyckats, och ett missnöje har växt bland befolkningen. Parallellt med denna utveckling har forskare också identifierat en växande klyfta mellan den yngre generationen i Belarus, som hoppas på en modernisering av landet och en bakåtsträvande president som är rädd för förändring.⁹

När Covid-19 pandemin drabbade Belarus i år verkar det ha blivit den sista spiken i kistan för Lukasjenkas legitimitet. Ingen har väl missat den belarusiske presidentens påhittiga råd om hur man ska skydda sig från coronaviruset – genom att dricka vodka varje dag, bada bastu och köra traktor. När belarusierna insåg att staten ignorerade allvaret i situationen insåg de också att de själva måste ta ansvar för sitt eget och andras välbefinnande. Denna insikt resulterade i en massiv mobilisering på civilsamhällsnivå. Individer, organisationer och företag tog initiativ till en mängd aktiviteter för att bidra med ekonomiskt, tekniskt och informativt stöd till dem som arbetade med att bekämpa viruset. I och med detta var sociala avtalet inte längre trovärdigt. Kombinationen av att regimen trovärdighet var kraftigt ifrågasatt och att nya övertygande deltagare

⁶ Klymenko, Lina, och Sergiu Gherghinab (2012) ’Determinants of Positive Attitudes towards an Authoritarian Regime: The Case of Belarus’ *The Soviet and Post-Soviet Review* 39 (2): 249-269.

⁷ Pranevičiūtė-Neliupšienė, Jovita, och Zhanna Maksimiuk (2012) ’Authoritarian Bargain in Belarus: The System of Social Benefits as a Factor of Regime Stability’ *Politologija* 68 (4): 106-140.

⁸ Chulitskaya, Tatsiana, och Irmina Matonyte (2018) ’Social Security Discourses in a Non-Democratic State: Belarus. Between Soviet Paternalistic Legacies and Neo-Liberal Pressures’ *Viešoji politika ir administravimas* 17 (4) p. 543.

⁹ Moshes, Arkady och Ryhor Nizhnikau (2019) ’The Belarusian paradox: A country of today versus a president of the past’, *FIIA Briefing Paper* 256. https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2019/06/bp265_belarusian_paradox.pdf

uppenbarade sig i det så kallade 'valspelet' bidrog till att väcka det belarusiska folket – att få dem att engagera sig i presidentvalet.

'Valspelet' som blev på riktigt

Den intensiva mobiliseringsandan som genererats av Covid-krisen smittade av sig på valet och ledde till en mycket ovanlig valkampanj, där plötsligt 'vanliga', tidigare opolitiska invånare plötsligt öppet uttryckte sin önskan om förändring. Den politiska aktivismen blev synlig på ett helt annat sätt än tidigare, både på sociala medier och på gator och torg under det som har kallats för 'protestsommaren.' När över 60 000 människor samlades i en park i Minsk den 30 juli för att stödja Tsichanouskajas valkampanj var det den största politiska händelsen i Belarus sedan 1991. Även valdagen såg mycket mer aktivitet än något annat val i landets historia. Långa köer ringlade till vallokalerna och ett stort antal av dem som väntade bar det vita armband som kommit att bli en symbol för Tsichanouskajas kandidatur.

Det officiella valresultatet, som gav Lukasjenka 80 procent av rösterna, jämfört med Tsichanouskajas 10 procent avspeglade inte alls det enorma stöd för henne som framkommit under sommarens kampanj. Inga oberoende internationella valövervakare fanns på plats och nationella observatörer tilläts i många fall inte ens att uppehålla sig i röstlokalerna, officiellt på grund av pandemin. Trots detta råder inget tvivel om att massivt valfusk som vanligt förekom. Data från de olika plattformar där Tsichanouskajas väljare uppmanats att registrera sin röst, som *Golos* (Röst), *Zubr*, *Tjestnye Liudi* (Honest People) ger en vink om att en majoritet av belarusierna röstade på henne.¹⁰ Eller snarare så röstade de mot Lukasjenka. Tsichanouskaja har konsekvent upprepat att hon inte vill bli president. Hennes mål är att hennes man ska släppas fri och att landet ska hålla demokratiska val. Dynamiken i proteströrelsen efter valet visar också tydligt att dess huvudsakliga mål inte egentligen är att Tsichanouskaja ska bli president utan snarare att åstadkomma ett systemskifte och få bort Lukasjenka från makten. Proteströrelsen har därför också i stort sett varit ledarlös – varken Tsichanouskaja eller någon av de andra två kvinnorna som ledde valkampanjen har tagit på sig en central roll. Ändå var det Tsichanouskajas kampanj som gav folket hopp om att kunna påverka utvecklingen. Den inspirerade dem att rösta, vilket i sin tur är anledningen till protesternas omfattning och styrka.

En svårhanterlig, ledarlös och dynamisk proteströrelse

Det är som sagt inte första gången protester mot valfusk inträffar i Belarus. De största hittills ägde rum efter presidentvalen 2006 och 2010 i Minsk. De var dock relativt små, i jämförelse med årets protester både räknat i antal deltagare och i geografisk spridning, och kunde därför också lätt upplösas när polisen brutalt ingrep. Den här gången ifrågasattes valresultatet på många olika platser

¹⁰ Rudnik, Lesia (2020) 'Explainer: How Do We Know that the Belarusian Election Was Rigged and Who Won the Race?' 'The Center for New Ideas' <https://newbelarus.vision/explainer-elections/>.

över hela landet. Flera företag, bland dem några stora statliga fabriker anslöt sig till en riksomfattande strejk till stöd för protesterna. Så många som 200000 tros ha slutit upp på Stella-torget i Minsk en vecka efter valet för att opponera sig mot valresultatet. Trots den våldsamma reaktionen från regimen fortsätter den belarusiska befolkningen, över en månad senare att gå ut på gatorna och visa att den inte accepterar Lukasjenkas olagliga presidentskap. Över 7500 personer har gripits för att ha deltagit i demonstrationerna, många har därefter åtalats och fängslas. Ett stort antal av dem som arresterats vittnar om tortyr. Polisen har också använt oproportionerligt våld på gatorna, och enligt människorättsorganisationen Viasna har minst tre demonstranter dött till följd av polisens användning av vapen, eller underlåtenhet att tillhandahålla medicinsk vård i tid.¹¹ Trots detta tycks regeringens försök att kväsa upproret inte få önskad effekt.

Den belarusiska proteströrelsen har inspirerats av protesterna i Hong Kong i det att den strävar efter att vara verksam på många olika ställen samtidigt, för att göra det svårare för polisen att fokusera resurser och stoppa aktiviteterna. Den här taktiken har genererat ett stort antal självorganiserade protestgrupper som verkar i olika stadsdelar, på universitet eller arbetsplatser. Grupperna utför lokala protestaktiviteter regelbundet och vissa har till och med designat egna logotyper och protestflaggor.¹² Dessutom genomförs nu mer storskaliga protestmarscher varje helg både i Minsk och andra städer – en 'kvinnomarsch' på lördagar och en mer allmän demonstration på söndagar. Trots att demonstranterna konstant möts av trakasserier och ett stort antal grips av polisen varje vecka syns egentligen inga tecken på att protestandan avtar. Tvärtom tycks fler och fler ansluta sig till rörelsen och protestmetoderna blir allt kreativare. När demonstranterna jagas från torgen och parkerna fortsätter upproret på bakgårdarna. Även efter att ha blivit misshandlade eller fängslade återvänder demonstranterna till gatorna.

Det finns anledning att tro att protesternas intensitet och motståndskraft bygger på att demonstranterna faktiskt röstade i presidentvalet – de protesterar i praktiken mot att deras röster blev stulna. Efter valet 2006 och 2010 uppmanade oppositionen till protester mot valresultat som utan tvekan också var manipulerade. Det är emellertid tveksamt om det vid de tillfällena fanns en klar vinnare, eller åtminstone en kandidat som verkligen konkurrerade med Lukasjenka om presidentposten. Det är inte självklart att det fanns, eftersom "valspelet" som nämnts ovan sågs som något bara oppositionen engagerade sig i. Folk i allmänhet brydde sig inte ens nödvändigtvis om att rösta och hade därför inte heller särskilt stort intresse i att delta inte i protesterna mot resultatet. Den här gången fick Tsichanouskaja som det verkar folkets röst, och det är därför protesterna 2020 har en helt annan omfattning än de tidigare.

¹¹ Human Rights Center "Viasna" Human Rights Situation in Belarus: August 2020. <http://spring96.org/en/news/99352>.

¹² För mer om denna intressanta utveckling se <https://twitter.com/alesherasimenka/status/1305978471538196480>

Har den auktoritära statens fundament rämnat?

Enligt den akademiska litteraturen om 'auktoritär konsolidering' så vilar den auktoritära regimen på tre pelare: förtryck (användning av tvång), kooptering (förmåner till vissa grupper så att de inte motsätter sig systemet) och slutligen legitimering (att få medborgarna att acceptera eller åtminstone tolerera regimen).¹³ Före 2020 accepterade majoriteten i Belarus den politiska situationen på grund av rädslan för repressalier, löftet om ett socialt och finansiellt skyddsnät i utbyte mot deras lojalitet, och en känsla av att det saknades politiska alternativ. Kooptering tycks fortfarande delvis fungera för att hålla regimen vid liv, åtminstone inom vissa grupper. Även om det är oklart i vilken utsträckning den politiska eliten stöder presidenten står de flesta inom polis, militär och specialstyrkor plikttroget vid Lukasjenkas sida och upprätthåller förtrycket. Trots detta verkar sockeln för det belarusiska auktoritära systemet vara ytterst instabil. Det har tidigare påståtts att medborgarna i Belarus faktiskt 'gillade' sin 'diktator,' i folkmun kallad '*Batka*' [fader]¹⁴ men Lukasjenka är inte längre populär. Till följd av att ekonomin under lång tid försämrats var hans ställning redan prekär när Covid-19-katastrofen resulterade i att han miste den lilla trovärdighet han hade kvar.

Protesterna har också framhävt kontrasten mellan det föråldrade samhälle som Lukasjenka representerar och de krav på förändring av landet som hörs från en befolkning som är öppen för nya idéer. Sedan valkampanjen startade har Lukasjenka framställts som svag, impopulär och utan kontakt med verkligheten, och både oförmögen och ovillig till att genomföra nödvändiga reformer. Den kvinnliga trojkan som blev hans främsta motståndare, Tsichanouskaja, Tsapkala och Kalesnikava utmålades övertygande som vackra, starka, smarta och oövervinnliga och, framförallt, som representanter för nytänkande. Könsspekten är en viktig och integrerad del av motståndet mot Lukasjenka. Hans ofta återkommande sexistiska kommentarer och hans vana att förminska kvinnor i sin retorik är en del av det föråldrade synsätt som många ser som oacceptabelt och inte känner är längre representativt för det belarusiska samhället. När Tsichanouskaja refererade till sig själv som "bara en svag kvinna" i den videoinspelning hon tvingades göra innan hon skickades till Litauen var det troligtvis Lukasjenka-regimens sätt att försöka 'återställa ordningen' och få kvinnorna att åter rätta in sig i leden. Om det var ambitionen så var detta ett fatalt misslyckade eftersom kvinnorna har fortsatt att spela en viktig roll i protesterna. När demonstrationerna efter valet tycktes vara på upphällningen, på grund av polisens övervåld var det kvinnorna som såg till att de fortsatte. Eftersom polisen åtminstone

¹³ Gerschewski, Johannes (2013) 'The Three Pillars of Stability: Legitimation, Repression, and Co-Optation in Autocratic Regimes', *Democratization* 20 (1): 13-38.

¹⁴ McAllister, Ian och White, Stephen (2016) 'Lukashenka and His Voters' *East European Politics & Societies* 30 (2): 360-380.

tidigare var mindre aggressiv mot kvinnliga deltagare kunde de bilda solidaritetskedjor som skyddade männen och gav nytt liv åt den fredliga motståndsrörelsen. Kvinnornas solidaritetsmarsch är nu ett stående inslag. Att även föreläsare för LGBTQ-rättigheter med regnbågsflaggor har deltagit i lördagsmarschen tycks understryka att demonstranterna representerar en alltmer tolerant nation som kämpar mot en förlegad ledare.¹⁵

Statens brutala reaktion på protesterna efter valet skadade också Lukasjenkas legitimitet, eftersom många tidigare nog inte insett att presidenten skulle gå så långt som att tillgripa våld mot sina egna medborgare för att säkra sin position. Videon där hundratals arbetare på traktorfabriken MZKT i Minsk jublar och ropar "Avgå" eller "Försvinn"¹⁶ visar tydligt att han inte längre helt kan förlita sig på stödet från sina kärnväljare.¹⁷ Att de flesta av arbetarna som strejkat till stöd för protesterörelsen tvingats återvända till arbetet är också signifikant eftersom det signalerar att 'förtryck' är det enda instrument som finns kvar i den auktoritära verktygslådan.

Likväl gör bristen på en uppenbar ledarfigur, i kombination med motståndets dynamiska och decentraliserade karaktär det svårt för Lukasjenka att få bukt med protesterna. Om han ger polis, militär och specialstyrkor fullständigt fria tyglar, och eventuellt får stöd av ryska styrkor så är det möjligt att han skulle lyckas tvinga bort de olydiga medborgarna från gatorna. Men priset för ett sådant massivt ingripande skulle bli högt. Forskningen visar tydligt att auktoritära ledare inte kan förlita sig enbart på förtryck för att hålla sig kvar vid makten. De måste på olika sätt försöka övertyga befolkningen att deras styre är legitimt.¹⁸ I detta avseende verkar den belarusiska auktoritära statens fundament ha fått livshotande skador.

Politisk förändring i Belarus lär inte ske över en natt, men den explosionsartade ökning av politiskt deltagande och medborgerlig aktivism som inträffade i år är ett oerhört positivt tecken. Den auktoritära staten upprätthölls av att de flesta 'gillade läget' och ansåg att politik inte hade med dem att göra utan var 'någon annans' problem. Eftersom många nu insett att politik snarare är viktigt än dåligt har det politiska status quo faktiskt redan förändrats – till det bättre. Politiseringen av samhället lär göra det svårt, för att inte säga omöjligt för Lukasjenka att återskapa den stabilitet som var kännetecknande för hans auktoritära regim. Det är svårt att föreställa sig att de som protesterar idag någonsin kommer att acceptera 'valspelet' i dess tidigare form.

¹⁵ <https://www.aljazeera.com/news/2020/09/thousands-women-belarus-protest-lukashenko-200905164356297.html>.

¹⁶ Det som ropades var: "уходи!"

¹⁷ <https://www.rferl.org/a/Lukasjenka-s-pleas-to-factory-workers-met-with-jeers-not-cheers/30788630.html>.

¹⁸ Guriev, Sergei och Daniel Treisman (2015) 'How Modern Dictators Survive: An Informational Theory of the New Authoritarianism' *National Bureau of Economic Research Working Paper* 21136. <https://www.nber.org/papers/w21136.pdf>. Velimir

Möte över Östersjön: Rita Rajt-Kovaljova och Tomas Tranström

Barbara Lönnqvist, professor emerita och översättare

I juni 1978 kom översättaren Rita Rajt (Rajt-Kovaljova, f. 1898 Raisa Tjernomordik, d. 1988) resande till Stockholm. Hon hade ett uppdrag. På 1920-talet blev hon bekant med Majakovskij (hon hade till tyska översatt hans *Misterija-Buff*) och genom honom med Lilja Brik. Nu hade Lilja fått veta att ett amerikanskt par i Stockholm höll på att skriva en bok om henne och Majakovskij. Hon tyckte Rita skulle fara till Stockholm: ”Far dit och se vad de hittar på. Du kan ju engelska.”

Rita flyttade in i paret Charters villa i Nacka och vantrivdes. Hon hade svårt att läsa texten i manuskriptet på grund av sin gråa starr och Ann Charters läste bara valda stycken för henne. Då Charters beslöt att fira midsommar i Dalarna ville Rita inte åka dit. Ann Charters ringde och frågade om Rita kunde komma till oss, till mig och min man Jockum. Jag höll då på att skriva en avhandling om diktaren Velimir Chlebnikov och att plötsligt få in i huset en person som hade träffat denne (d.1922) och kunde ge ett personligt porträtt av honom, var smått otroligt. Vi pratade oavbrutet och Rita stannade hos oss resten av tiden i Stockholm. Jag kände då att det fanns mycket som ännu inte sagts och berättats och inbjöd henne på nytt år 1979. Och underligt nog fick hon komma (kanske på grund av sin höga ålder). – Rita vistades hos oss två hela månader, augusti-september 1979. Nu hade hon fått starren opererad och vi kunde besöka alla platser i Stockholm som hon året innan sett i en dimma.

Hos Charters hade Rita fått höra om Tomas Tranströmer. Sam Charters hade översatt dikter ur samlingen ”Östersjöar”. Ritas förstod genast att detta var en äkta poet. Nu ville hon att vi skulle pröva översätta honom till ryska. Vi satte oss ner och redde ut *blåstång* och *hornsimpa* och snart hade vi format dikten ”Från läsidan”.

С затишья, крупным планом.

Водоросли. В прозрачной воде светятся леса водорослей, они молодые, хочется переселиться туда, лечь плашмя на свое отражение и погрузиться поглубже к водорослям – они там держатся своими пузырьками, как мы своими идеями.

Рогатый бычок. Рыба-жаба хотевшая стать бабочкой и ей это
 удастся на одну треть, хоть прячется в морской траве,
 но ее можно выловить сетями
 потому что она запутывается своими колючими плавниками
 и наростами –
 когда ее выпутываешь из ячеек сети
 руки блестят от слизи.

Скала. На прогревом солнцем лишайнике кишмя кишит
 мелкая тварь, торопливо
 как стрелка секундомера – а тень сосны движется медленно
 как часовая стрелка – время во мне остановилась,
 теперь оно бесконечно,
 его хватит чтобы забыть все языки и изобрести
 перпетуум мобилэ.

В затишье можно слышать как растет трава:
 тихое постукивание снизу,
 чуть слышное гудение словно от миллиона газовых огоньков,
 вот так слышишь как растет трава.

Теперь: морская ширь, распахнутая настезь, но пограничная полоса
 становится все шире и шире
 чем больше тянешься к границе.

Есть дни когда Балтийское море словно тихая беспредельная кровля.
 Помечтай тогда как что-то, ползком – по кровле пробирается к флагштоку
 пытается распутать тросы,
 пытается поднять наверх
 ту тряпку –

флаг который так истрепан ветром, закопчен дымом, и выгорел
на солнце
что может оказаться чьим-угодно.

Но далеко до Лиепаи.

Från läsidan, närbilder.

Blåstång. I det klara vattnet lyser tångskogarna, de är unga, man vill
emigrera dit, lägga sig raklång på sin spegelbild och sjunka
till ett visst djup – tången som håller sig upp med luftblåsor,
som vi håller oss uppe med idéer.

Hornsimpå. Fisken som är paddan som vill bli fjäril och lyckas till en
tredjedel, gömmer sig i sjögräset men dras upp med näten,
fasthakad med sina patetiska taggar och vårtor – när man
trasslar loss den ur nätmaskorna blir händerna skimrande
av slem.

Berghällen. Ute på de solvarma lavarna kilar småkrypen, de har bråttom
som sekundvisare – tallen kastar en skugga, den vandrar
sakta som en timvisare – inne i mig står tiden stilla,
oändligt med tid, den tid som behövs för att glömma
alla språk och uppfinna perpetuum mobile.

På läsidan kan man höra gräset växa: ett svagt trummande underifrån,
ett svagt dån av miljontals små gaslågor, så är det att höra
gräset växa.

Och nu: vattenvidden, utan dörrar, den öppna gränsen
som växer sig allt bredare

ju längre man sträcker sig ut.

Det finns dagar då Östersjön är ett stilla oändligt tak.

Dröm då naivt om någonting som kommer krypande på taket

och försöker reda ut flagglinorna,

försöker få upp

trasan –

flaggen som är så gnuggad av blåsten och rökt av skorstenarna

och blekt av solen att den kan vara allas.

Men det är långt till Liepaja.

Valet av dikten berodde inte minst på den sista raden: ”Men det är långt till Liepaja”. Östersjön var inget förenande vatten – då ännu. Liepaja var förbjudet område; där låg militärbasen Karosta. I Tranströmers dikt fanns ändå en strimma av hopp – det finns något bortom horisonten.

Hur stor var inte Ritas glädje när hon i september 1979 kunde träffa diktaren själv. Tranströmer kom på besök till oss – för att träffa Rita (bild).

Trots sina åttio år var Rita lycklig som ett barn över att få träffa unga människor, ryskkunniga slavister (vi for till ön Ven på symposium), och vandra omkring i Stockholm och Uppsala. Tungans band löstes (denna tunghäfta som vid denna tid ännu härskade i moskovitiska lägenheter) och Rita började berätta om sitt liv. Jag förstod att detta var unikt och spelade in henne (banden finns nu bevarade hos Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen, där både emigranter och dissidenter lämnat in material).

Rita hade genomlevt sovjettidens förföljelser och arresteringar men kunnat bevara sin livsglädje och tro på människan. Uppväxten i en judisk sekulariserad läkarfamilj i staden Kursk hade hos henne lagt grunden för människors lika värde utan någon politisk anstrykning. I sin närhet hade hon dock vänner som blev politiskt engagerade. 1916 ingick hon i en fyrklöver väninnor (tvåa från vänster på bilden nedan), av vilka Katia Olitskaja (längst t.h.) blev socialist-revolutionär och inspärrades av bolsjevikerna i Solovki-lägret redan 1924.

Då gällde kampen friheten inom högre utbildning; studenter protesterade mot avskedandet av professorer som inte ville forma sin undervisning efter den nya ideologin. Katia gav aldrig upp kampen och kom att vandra ut och in i fängelser och läger under tjugofem år – till sist i Kolyma. Rita kunde läsa hennes bok *Ekaterina Olitskaja: Moi vospominanija* (Frankfurt 1971) hos oss i Stockholm och kommenterade: ”När de (Katia och hennes man Sjura) kom tillbaka från Solovki började de om igen, som före 1917. De förstod inte att nu var redan en annan tid.”

Ritas syster Ljusia (Jelena) arresterades 1937 tillsammans med sin man, Filip Rabinovitj, ingenjör. Mannen sköts 1938 och Jelena fick den vanliga hustrudomen – 8 år i läger. Rita och hennes man Nikolaj Kovaljov lyckades adoptera deras son (f.1927) och som Sasja Kovaljov fick han utbildning inom marinen. Då en torpedbåt i Norra Ishavet utsattes för ett tyskt angrepp den 8 maj 1944 lyckades jungman Kovaljov med sin kropp täcka för ett upprivet hål och ekipaget räddades. Sasja Kovaljov hade dött en krigshjältes död. Men inte släpptes modern Jelena ut ur lägret. Hon repade sig aldrig från lägervistelsen. Men runt jorden åkte länge skolfartyget *Сама Ковалев* med nya aspiranter till marina hjältedåd tills båten skrotades 2003.

Norra Ishavet spelade en märklig roll i Ritas översättarkarriär. I sin fars fotspår hade hon fått en läkarutbildning och under kriget fick hon göra fälttjänst på ett

sjukhus i Murmansk. Där låg amerikanska marinsoldater, vilkas fartyg skjutits i sank av tyskarna. Många var från USA:s sydstater. Rita fick där höra ”the Southern drawl”, som hon sedan kände igen när hon fick på sin lott att översätta William Faulkner. Men Rita hade även en ovanlig förmåga att ”lyssna in sig” hos författarna. Det framstod som något av ett under att hon kunde skapa ett ryskt språk för Holden Caulfield, hippietonåringen i Salingers *Catcher in the Rye*. Under senare år blev Kurt Vonnegut ”hennes” författare. Han kom och besökte henne 1977 i Sovjetunionen men hon fick aldrig resa till USA trots inbjudningar. Sovjetiska myndigheter använde vid denna tid två olika motiveringar för ett negativt besked: er resa ligger ”inte i statens intresse” (не в интересах государства) eller en mildare ”är inte ändamålsenlig” (не целесообразна). När jag inbjöd författaren Fazil Iskander 1983 (vars två böcker utkommit på svenska: *Getoxens stjärnbild* och *Sandro från Tjegem*) fick han det senare svaret – det var inte ”ändamålsenligt” att besöka sin översättare. Sovjetmedborgare var alltid ”i statens tjänst” – som forna tiders livegna.

Under samtalen med Rita slog det mig ofta hur svårt det skulle bli att skriva Rysslands sovjetiska historia med det ideologiska raster som ständigt lades på alla händelser. Och hur få de personliga berättelserna som bevarades egentligen var, i synnerhet av dem som utsattes för förföljelse och utplåning och av dem som såg hela det sovjetiska bygget underifrån. Få var också de som hunnit bli vuxna före 1917 och kunnat leva i ett annorlunda samhälle och med detta historiska perspektiv levde kvar under hela sovjettiden.

Julian Oksmans historiska insats *Magnus Ljunggren, professor emeritus*

Den 15 september 2020 var det precis 50 år sedan den ryske litteraturvetaren Julian Oksman gick ur tiden. Han spelade en heroisk nyckelroll i den efter-stalinska litteraturprocessen som först nu börjar få sin verkliga kontur. I Brezjnevsamhället passerade hans död obemärkt. I stället inflöt hans nekrolog i ”Krönika över löpande händelser”, den framväxande medborgarrättsrörelsens samizdatorgan.

Oksman hade skolats vid legendariska Pusjkinseminarier vid Petrograduniversitetet redan före 1917. Han hade tidigt inriktat sin forskning på 1800-talet. Det fanns ett medborgarpatos i allt vad han skrev. Hans texter rymde dubbla innebörder, de kommenterade och analyserade rysk frihetskamp under Nikolaj I - med ständig relevans för den sovjetiska samtiden. Allra bäst skrev han om Aleksandr Herzen, vars exempel han hade tagit djupa intryck av.

1936 arresterades han första gången. 1937 dömdes han till fem år i Kolyma. 1942 fick han fem års påbackning i Magadan.

Oksmans litterära arkiv skingrades och försvann: där fanns några opublicerade arbeten plus ovärderliga manuskript. I fångenskapen gick han igenom ohyggliga umbäranden, bland annat ska han under tvångsarbetet ibland ha upplevt 60-gradig kyla. Hur reagerade han på allt detta? Inte med bitterhet. Han kände sin ryska historia. Någon gång måste det vända.

Efter de tio åren i Gulag var Oksman förbjuden att flytta tillbaka till central-orterna. 1947 erhöll han en undanskymd tjänst vid universitetet i Saratov där han under sen Stalintid lade ner ett imponerande arbete på att fullborda en kommenterad utgåva av Vissarion Belinskijs långa anklagande brev till den Nikolaj Gogol som gått vilse i alltmer hopplöst reaktionära åsikter.

Med 1956 års avstalinisering kunde Oksman plötsligt återuppta sin gärning i full skala i Moskva. Hösten 1961 hölls den 22:a partikongressen som förde avstaliniseringen ännu några steg framåt. Tyrannens balsamerade kropp lämpades ut ur mausoleet vid Röda torget. Det hände nu att en gammal stalinistisk angivare kastades ut ur författarförbundet. Det fanns rum för ett trevande hopp.

Sommaren 1962 skrev Oksman en artikel, ”Angivare och förrädare”, som han med hjälp av den gästande amerikanske historieprofessorn Martin Malia lyckades smugla västerut – till en bestämd adressat, Malias kollega vid Berkeleyuniversitetet Gleb Struve, professor i rysk litteratur.

Oksman och Struve hade mötts på 1910-talets Pusjkinseminarier. Artikeln var inte det enda som Oksman i dessa dagar lyckades slussa vidare till sin ungdomsvän. Han fick dessutom med Malias hjälp ut Osip Mandelstams okända 30-talsdikter från de svåra förvisningsåren, räddade för eftervärlden av änkan Nadezjda. Struve förberedde utgivning av Mandelstams samlade verk, utförligt kommenterade. Det skulle bli en sensation.

I sin artikel talade Oksman om hårdföra bakåtsträvare som bidade sin tid på alla nivåer i det efterstalinska samhället. Han ville varna för att det snart kunde vara slut på frihetsyran. Han namngav särskilt ett par talangbefriade litteratörer som Anatolij Sofronov och Nikolaj Lesiutjevskij och visade på deras brottsliga angiverier i det förflutna, deras fortsatta makt och starka förankring på högsta ort.

Under höstmånaderna 1962 kulminerade allt. I oktober förutsåg Jevgenij Jevtusjenko i sitt poem om Stalins arvtagare i självaste Pravda det annalkande bakslaget – men utan att nämna några namn. I november publicerades Aleksandr Solzjenitsyns berättelse ”En dag i Ivan Denisovitjs liv” – den första skildringen inifrån ett stalinistiskt koncentrationsläger. I december hölls en stor utställning i Manegen i Moskva med abstrakt konst i förgrunden. Just där vände det. Höga partifunktionärer med Nikita Chrusjtjov i spetsen dök upp på utställningen och

fördömde ”apsvanskonsten”. I detta ögonblick slog partiet till reträtt, med allt hårdare medel.

I mars 1963 sammankallade Chrusjtjov konstutövare av alla slag till Kreml där han höll ett stort anlagt ideologiskt förmaningstal. Han gick framför allt till angrepp mot Jevtusjenko, mot den gamle Ilja Ehrenburg som hade hyllat modernism och avantgardism i sina memoarer, mot den nya konsten och den nya musiken. Han var grov och vulgär i uttrycket. Det luktade ”hemlighus” om det nya, sa han.

Struve ruvade en tid på Oksmans artikel. Så lät han publicera den – anonymt, givetvis – i juninumret 1963 av exilmensjevikernas *Sotsialistitjeskij vestnik* (Den socialistiske budbäraren). Han valde denna tidskrift därför att de ryska socialdemokraterna av hävd var de mest välinformerade om tillståndet i Sovjetunionen.

Anna Achmatovas ”Requiem” är ju ett oerhört diktverk om Rysslands stalinistiska martyrium. Det var länge känt av endast sju personer, i mer än 20 års tid av försiktighetsskäl aldrig nertecknat. Just vid den historiska vändpunkten i december 1962 bestämde sig Achmatova för att för första gången skriva ner det. Struves doktorand Kathryn Feuer råkade befinna sig i Sovjetunionen tillsammans med sin make, sociologiprofessorn Lewis Feuer, Struves Berkeleykollega. Hon fick snart Achmatovas vän Oksmans uppdrag att smugla ut poemet till Struve med diplomatpost.

KGB var hela tiden Oksman på spåren. På nattåget mellan Moskva och Leningrad gjorde man på senvåren 1963 razzia i Kathryn Feuers kupé och lade beslag på graverande dokument i hennes bagage som tycktes binda Oksman och Struve till varandra. I augusti genomfördes en omfattande husundersökning hos Oksman som fick till följd att han förlorade sin tjänst vid Institutet för världslitteratur och uteslöts (för andra gången – första gången hade skett under terrorn) ur författarförbundet.

I november 1963 trycktes ”Requiem” genom Struves försorg i Tyskland. Nu hårdnade det sovjetiska kulturklimatet dag för dag. Snart började man på allvar ge sig på Solzjenitsyn. *Novyj mir* (Den nya världen), som publicerat nästan allt det intressanta, retireerade. På hösten 1964 föll Nikita Chrusjtjov själv och blev strax onämbar, ”den där”. I januari 1965 (ett drygt år före sin död) blev Achmatova för första gången föreslagen till Nobelpriset – inte minst för ”Requiem”.

För ett tag sedan avslöjades Oksmans smuglingsvägar i en spännande artikel av Yasha Klots i en amerikansk festskrift, tillägnad slavisten Vladimir Khazan, publicerad i Stanford. Först nu börjar vi alltså bli klara över det storslagna i hans insatser.

Recension av Andrei Kozyrev: The Firebird – A Memoir: The Elusive Fate of Russian Democracy.

Förord av Michael McFaul, tidigare USA:s ambassadör i Moskva. Pittsburg: University of Pittsburg Press, 2019. 352 sidor.

Manne Wängborg, ambassadör

I denna självbiografiska bok ger Andrej Kozyrev, som var Rysslands utrikesminister 1991-96, en färgstark och personlig ögonvitnesskildring av den händelserika period när Sovjetunionen oåterkalleligt upplöstes och ersattes av 15 självständiga och suveräna republiker, först och främst Ryssland, som är ojämförligt mycket större och mäktigare än de övriga republikerna.

Andrej Kozyrev tillhörde president Jeltsins innersta krets, en sammansvetsad grupp med nio förtrogna som åtnjöt Jeltsins förtroende och hade regelbundet meningsutbyte med presidenten, som själv döpte den till ”Presidentklubben”. De ”träffades i en informell atmosfär så gott som dagligen till middag, ibland till lunch och tidiga morgnar på tennisbanan”. En sällsynt gynnsam utsiktspunkt för att redogöra för rivaliteten, ryktena, intrigerna och den ständiga maktkampen i Kreml som Kozyrev iakttog och aktivt deltog i.

Kozyrevs redogörelse speglar den dramatiska men – mirakulöst nog – överlag fredliga övergången från den dödsdömda Sovjetunionen, ledd av den visionäre men gradvis allt mer maktlöse Michail Gorbatsjov, till det pånyttfödda, men kaotiska Ryssland. Kozyrev var närvarande vid kupp försöket mot Gorbatsjov i augusti 1991, när sovjetiska militära förband vällde in i Moskvas centrum i sitt försök att inta det symboliskt betydelsefulla Vita huset, då säte för parlamentet. Det var då den karismatiska och reslige Jeltsin ställde sig upp på en stridsvagn och talade till den folkmassa som samlats intill, en historisk vattendelare, bevarad och ögonblickligen spridd jorden runt av otaliga pressfotografer och fastetsad i minnet hos samtida i hela världen. Denna modiga och symbolmättade handling innebar Jeltsins definitiva genombrott som nationell – och internationell – politiker. Bildligt talat klev den impulsive och slagfärdige Jeltsin aldrig ner från den stridsvagnen förrän han vid millennieskiftet 2000 abdikerade och avsade sig det ryska presidentämbetet. Kozyrev deltog också vid de epokgörande förhandlingarna i Brezjnevs sägenomspunna jaktstuga Belavezja utanför Minsk, när de politiska ledarna för Ryssland; Ukraina och Vitryssland enades om att upplösa – eller varför inte säga begrava – Sovjetunionen.

I ett halvt årtionde hade Kozyrev privilegiet att arbeta mycket nära president Jeltsin, både i Kreml och på officiella utlandsresor, vilket gör hans självbiografi till en sällsynt källa till förstahandsinformation om denna enastående fas i vår samtidshistoria, sprängfylld med händelser av varaktig betydelse.

Efter att ha tjänstgjort som utrikesminister i fem år (1991-96) sade Kozyrev upp sig och lämnade det ryska utrikesministeriets vördnadsbjudande skyskrapa – en

av Stalin-arkitekturens berömda så kallade ”Sju systrar” som utmärker sig i Moskvas siluett – vid Smolenskaja Plosjtjad nära Moskva-floden i den ryska huvudstadens centrum. Därefter ställde Kozyrev upp i valet till det ryska parlamentet Statsduman för en valkrets i den nordliga hamnstaden Murmansk. Efter en mandatperiod i duman drog sig Kozyrev tillbaka från politiken för att ägna sig åt en karriär i näringslivet. Därefter utvandrade han till USA, där han fortfarande bor och arbetar som professor i internationella studier vid Stanford University.

Mer än något annat kommer Andrei Kozyrev att bli ihågkommen för sitt oefterhärmliga utspel i två akter vid 1992 års utrikesministermöte i Stockholm inom ramen för organisationen ESK (Konferensen för säkerhet och samarbete i Europa, senare OSSE). När Kozyrev fick ordet, chockade han de församlade utrikesministrarna och deras medarbetare genom att ”tillkännage djupgående förändringar i Ryska Federationens utrikespolitik”. För att inskräpa allvaret och maximera den dramatiska effekten fortsatte Kozyrev genom att exemplifiera: ”Den forna Sovjetunionens område kan inte betraktas som en zon för fullständig tillämpning av ESK:s normer. I själva verket är detta ett post-imperialt intresseområde där Ryssland måste försvara sina intressen med alla tillgängliga medel, inklusive militära och ekonomiska medel.” Auditoriet var mållöst. Man kunde höra en knappnål falla. Emellertid hade Kozyrev i hemlighet hos ordföranden, Sveriges utrikesminister Margaretha af Ugglas, mot allt protokoll utverkat möjligheten att få ordet en andra gång. Då avslöjade Kozyrev att hans första inlägg bara var bluff, inte på allvar, utan syftat till att illustrera ”vilka förändringar som krävs av mittenpolitiker i Ryssland. Och detta är endast en blek skuggbild av den helomvändning i rysk strategi som den verkliga oppositionen skulle genomföra om den grep makten. Jag ville göra er uppmärksamma på dessa krav.” Kozyrev fortsatte sedan genom att inför det häpna, men lättade, utrikesministerkollektivet redovisa ”Ryska Federationens verkliga politik som fastslagits av vår president”.

Kozyrevs kronologiskt utformade självbiografi har tio kapitel, uppdelade i tre huvuddelar, benämnda ”Russia versus the Soviet Union, 1991”, ”Climbing a Steep Slope, 1992-1994” och ”The Downward Slope, 1994-1996”, rubriker som speglar den ryska demokratins snabba uppgång och fall.

Boken avslutas med en epilög kallad ”Can Russian Democracy Rise Again?”, där Kozyrev konstaterar att ”nederlaget för reformerna inte var oundvikligt”, men att ”Jeltsin, tyngd av sovjetiska begrepp och vanor, efter en inledande ansträngning att införa genomgripande förändring, på många sätt backade tillbaka till gamla maktutövningssmönster. Hans svagheter matchades av oförmågan hos demokraterna att handla utan honom, att övervinna sina personliga prestigestrider...” Självkritiskt slår Kozyrev fast: ”Detta var vårt största misstag och huvudskälet till att den ryska demokratin misslyckades. Mina reformvänner och jag delar ansvaret för detta misslyckande.” Likväl vill

Kozyrev avrunda sin analys på en mer optimistisk not: ”Den ryska demokratin eldfågel har dykt upp många gånger – 1905, 1917 och 1991. Förr eller senare kommer det ryska folket att resa sig igen och kräva det Ryssland de förtjänar.” Må Kozyrev bli sannspådd i denna trosvisa framtidsutsaga, hur blåögd och godtrogen den än må förefalla i dagens diktatoriskt toppstyrda och chauvinistiska Ryssland.

Både som utrikesminister och som dumaledamot följde Kozyrev konsekvent en brinnande västlinje i politiken som gav honom många oförsonliga meningsmotståndare. Huvudbudskapet i Kozyrevs bok är att Ryssland missade en historisk chans när landet avbröt sin inledande demokratisering och västerniserings-satsning, och gled tillbaka till en sovjetliknande samhällsordning.

Kozyrev utnyttjar sin privilegierade insideskunskap väl. Genomgående är han mycket diskret om Jeltsins välkända alkoholproblem, men någon gång låter han detta skina igenom mellan raderna. Kozyrev börjar som en entusiastisk Jeltsin-supporter, men blir gradvis alltmer alienerad och kritisk. I förhållande till Gorbatsjov är det precis tvärtom: från obarmhärtig och total kritik till allt mer sympati, rentav beundran för den politiker som genom att lansera glasnost och perestrojka blev pionjär för samhällsreformer vilka var nödvändiga för övergången från sovjetkommunismens tvångströja och planekonomi till den marknadsekonomi och politiska pluralism som är en förutsättning för framsteg och ekonomisk välfärd.

Om detta låter som dagens schablonbild av rysk politik, stämmer det att de stora linjerna i Kozyrevs tänkande inte lär chocka någon som är förtrogen med denna fas i rysk samtidshistoria. Kozyrevs bidrag är hans omedelbara förstahandserfarenhet av den formativa Jeltsin-tiden och hans personliga hängivenhet och starka engagemang för den genomgripande politiska förändring av Ryssland som han eftersträvar. Men genom att han hoppade av och helt lämnade politiken efter fem år som utrikesminister och efter en mandatperiod i duman blev hans insats som samhällskritiker och reformator ofullbordad och Ryssland fortsätter – långsamt och slirande – i sina gamla hjulspår.

Östbulletinen, nr. 3, 2020, årgång 24

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland, Central-
och Östeuropa samt Centralasien

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar
Oldberg

Biträdande redaktör: Gunnar Åselius

Östbulletinen utkommer med fyra nummer
per år och kan rekvireras i utskrift från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 073-
0617592.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726
Stockholm

Tidigare nummer, innehålls- och
författarregister av Östbulletinen finns
tillgängliga på Sällskapets hemsida:
<http://www.sallskapet.org>